

від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF>

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

3. Офіційний сайт інтегрованої сільськогосподарської компанії «Індустріальна Молочна Компанія» (ІМК) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://imcagro.com.ua/index.php/uk>

4. Тваринництво в Україні – відродження чи занепад? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/19-2010-06-11-12-53-11/1105-2012-06-20-12-47-09.html>

5. Офіційний сайт Державного агентства земельних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/index>

6. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 № 334/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/334/94-vr>

7. Статистичний збірник «Тваринництво в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2012/05_2012/zb_tvar_2011.zip

8. Статистичний бюлетень «Валова продукція сільськогосподарства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2012/06_2012/bl_vpsg_2011.rar

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент Харківського національного економічного університету
Найденко О. Є.

REFERENCES

“Derzhavna tsilyova prohrama rozvytku ukrainskoho sela na period do 2015 roku [State Program of Ukrainian village in 2015].” Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF>

[Tax Code of Ukraine from the 02.12.2010 No. 2755-VI]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

[Law of Ukraine "On Taxation of Enterprises' Profits" from 28.12.1994 no. 334/94-VR]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/334/94-vr>.

Ofitsiyni sait Derzhavnogo ahentstva zemelnykh resursiv Ukrainy. <http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/index>

Ofitsiyni sait intehrovanoi silskohospodarskoi kompanii «Industrialna Molochna Kompaniia» (IMK). <http://imcagro.com.ua/index.php/uk>

“Statystychnyi zbirnyk «Tvarynnytstvo v Ukraini» [Statistical Yearbook "Livestock in Ukraine].” http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2012/05_2012/zb_tvar_2011.zip

“Statystychnyi biuleten «Valova produktsiia silskoho hospodarstva» [Statistical Bulletin "Gross agricultural production"].” http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2012/06_2012/bl_vpsg_2011.rar

“Tvarynnytstvo v Ukraini - vidrodzhennia chy zanepad? [Livestock in Ukraine - the revival or decline?].” <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/19-2010-06-11-12-53-11/1105-2012-06-20-12-47-09.html>

УДК 338.439.02

ІНДИКАТОРИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЯК КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ДЕРЖАВИ

ГОЛІКОВА К. П.

УДК 338.439.02

Голікова К. П. Індикатори продовольчої безпеки як критерії ефективності розвитку агропродовольчої сфери держави

У статті узагальнено критерії ефективності розвитку агропродовольчої сфери, а також стан продовольчої безпеки країни, який визначається широким спектром взаємозалежних показників (індикаторів), що систематизуються у відповідні групи. Основними завданнями державних органів управління є своєчасне прогнозування та виявлення зароз продовольчої безпеки, мінімізація їх негативних наслідків за рахунок стратегічних запасів продовольства.

Ключові слова: продовольча безпека, агропродовольча сфера, національна продовольча безпека, індикатори продовольчої безпеки, стійкість та ступінь незалежності продовольчого ринку.

Бібл.: 6.

Голікова Катерина Павлівна – аспірантка, Інститут ділового адміністрування (вул. Димитрова, 81а, Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50086, Україна)

УДК 338.439.02

Голікова Е. П. Индикаторы продовольственной безопасности как критерии эффективности развития агропродовольственной сферы государства

В статье обобщены критерии эффективности развития агропродовольственной сферы, а также состояние продовольственной безопасности страны, определяемое широким спектром взаимосвязанных показателей (индикаторов), которые систематизируются в соответствующие группы. Основными задачами государственных органов управления является своевременное прогнозирование и выявление угроз продовольственной безопасности, минимизация их негативных последствий за счет стратегических запасов продовольствия.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, агропродовольственная сфера, национальная продовольственная безопасность, индикаторы продовольственной безопасности, устойчивость и степень независимости продовольственного рынка.

Библ.: 6.

Голікова Катерина Павлівна – аспірантка, Інститут ділового адміністрування (вул. Димитрова, 81а, Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50086, Україна)

UDC 338.439.02

Golikova Y. P. Indicators of Food Security as Criteria of Efficiency of Development of the Agro-Food Sphere of a State

The article generalises criteria of efficiency of development of the agro-food sphere and also the state of food security of a country, identified by a wide spectrum of interrelated indicators, which are systemised into relevant groups. Main tasks of state bodies of management are timely forecasting and revelation of threats of food security and minimisation of their negative impact by means of strategic food reserves.

Key words: food security, agro-food sphere, national food security, indicators of food security, stability and level of independence of the food market.

Bibl.: 6.

Golikova Yekaterina P. – Postgraduate Student, Institute of Business Administration (vul. Dymytrova, 81a, Kryvyi Rih, Dnipropetrovska obl., 50086, Ukraine)

Агропродовольча сфера повинна забезпечувати формування належного рівня продовольчої безпеки держави. Лише та держава здатна проводити незалежну політику, яка може гарантувати продовольчу безпеку в будь-яких умовах. Відповідальність за формування продовольчої безпеки безпосередньо покладається на державу, і тому її забезпечення залежить від формування аграрної політики. Вирішення зазначених проблем неможливе без використання індикаторів продовольчої безпеки як критеріїв ефективності розвитку агропродовольчої сфери держави.

Тому системне дослідження продовольчої безпеки держави сьогодні набуває пріоритетного значення в реформуванні вітчизняної економіки та забезпеченні її стабільного розвитку.

Проблеми продовольчої безпеки були пріоритетними під час вивчення для широкого кола вітчизняних й іноземних вчених-економістів, таких як: В. Р. Андрійчук, В. І. Богачова, В. С. Балабанов, Ю. Д. Білик, Б. М. Данилишин, А. В. Дейнеко, О. І. Гойчук, С. М. Кваша, П. Т. Саблук, В. Г. Ткаченко, А. М. Чечіль, О. С. Щекочевич, Р. І. Тринько, В. В. Журавков та ін. Разом із тим, вважаємо за доцільне розглянути питання впливу індикаторів продовольчої безпеки як важливих критеріїв розвитку агропродовольчої сфери держави.

Враховуючи досвід економічно розвинених країн, де продовольча безпека є складовою частиною національної безпеки, доцільним є розгляд основних індикаторів продовольчої безпеки які безпосередньо впливають на агропродовольчу сферу держави.

Агропродовольча сфера посідає важливе місце в економіці суспільства і є системоутворюючою складовою у процесі розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем будь-якої держави. Від розвитку агропродовольчої сфери залежить нормальне функціонування всього господарства країни і добробуту людей, оскільки вона відіграє вирішальну роль у забезпеченні населення продуктами харчування, а промисловість сільськогосподарською сировиною.

Продовольча безпека є органічною складовою економічної безпеки, яка в узагальненій формі визначається спроможністю чи неспроможністю країни самотійно протистояти загрозам національним економічним інтересам. Найбільш загрозливим в надзвичайній ситуації може стати руйнування механізму господарювання – розрив сфери виробництва та грошового обігу, послаблення кредитно-банківської системи, згорання фондового ринку, інвестиційної діяльності, різке зниження платоспроможного попиту населення та підприємств, послаблення податково-бюджетної системи тощо. Ці загрози, у першу чергу, впливають на рівень продовольчої безпеки [3].

Тому агропродовольча сфера та сталий її розвиток виступає фундаментальною основою забезпечення національної продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави в сучасному світі.

Експерти Комітету з світової продовольчої безпеки (CFS), що працює під егідою FAO, рекомендують низку показників – індикаторів рівня продовольчої безпеки країни. Розрізняють дві групи таких індикаторів:

- ✦ глобальні, що застосовуються для вимірювання рівня продовольчої безпеки у світі;
- ✦ індивідуальні, які використовують для окремої країни [3].

Передусім державна політика із забезпечення продовольчої безпеки визначається відповідними нормативними актами згідно з п. 17 ст. 92 Конституції України. Розподіл відповідальності щодо забезпечення національної безпеки і продовольчої безпеки як її складової відповідно між гілками влади та посадовими особами теж урегульований Конституцією.

Одним з найважливіших законодавчих актів є Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р. Він закріплює гарантію продовольчої безпеки на рівні стратегічної мети аграрної політики. Досить актуальним є положення ст. 3 про державний контроль якості та безпеки продовольчих товарів у розрізі захисту прав споживачів та формування ринків сільгосппродукції.

Більш конкретні механізми забезпечення продовольчої безпеки описані Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року. Це й державне цінове регулювання шляхом аграрної інтервенції – продажу або придбання сільськогосподарської продукції з метою забезпечення цінової стабільності. Також механізм заставних закупівель, коли Аграрний фонд як кредитор надає бюджетну позику виробнику під заставу зерна, яке є об'єктом державного цінового регулювання. Застосовується механізм фінансової підтримки суб'єктів господарювання, а саме: механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів шляхом субсидування частини плати (процентів чи лізингових платежів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Щорічно Кабінет Міністрів України передбачає статтю видатків на надання дотацій виробникам продукції тваринництва [5].

Згідно зі ст. 11 Проекту Законом України «Про продовольчу безпеку» [2], оцінка її стану здійснюється на основі такої системи індикаторів:

1. Рівень споживання населенням харчових продуктів визначається як сукупний показник фактичного споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунок на душу населення, а також добова калорійність харчового раціону, враховуючи його збалансованість за вмістом білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро- та мікроелементів. Розрізняється рівень споживання населенням харчових продуктів у домогосподарствах з дітьми залежно від кількості дітей у їхньому складі; споживання харчових продуктів у домогосподарствах за рівнем сукупних витрат на одну особу.

2. Економічна доступність харчових продуктів визначається як вартість набору харчових продуктів відповідно до раціональних норм їхнього споживання у відношенні до рівня середньомісячної номінальної і реальної заробітної плати, із урахуванням розподілу населення за рівнем сукупних витрат на одну особу, частки сукупних і грошових витрат на продукти харчування в

загальній структурі витрат населення; індексу споживчих цін на продовольчі товари, у т. ч. у розрізі окремих видів товарів, а також корелюючись на обсяги адресної продовольчої допомоги населенню та рівень монополізації продовольчого ринку.

3. Фізична доступність харчових продуктів визначається як структура джерел реалізації продовольчих товарів на ринку, наявність мережі роздрібною торгівлі у розрахунку на 10 тис. осіб, чисельність торгових місць на продовольчих ринках у розрахунку на 10 тис. осіб, чисельність підприємств малого бізнесу у сфері торгової діяльності на відповідній території, стан розвитку оптової торгівлі продовольчими товарами, наявність основних видів продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі та на ринках на відповідній території та асортимент продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі на відповідній території.

4. Стійкість продовольчого ринку визначається рівнем роздрібних і закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію з урахуванням нормативної рентабельності її виробництва та рівень залучення місцевих виробничих і переробних потужностей для насичення локальних ринків продукцією власного виробництва, що вимірюється у відсотках продажу окремих видів продовольчих товарів місцевого виробництва в загальному обсязі їх реалізації.

5. Ступінь незалежності продовольчого ринку визначається як частка імпортованих харчових продуктів у загальній структурі їх реалізації, окремо визначаючи рівень самозабезпеченості продовольчими товарами, обсяг державних запасів продовольства та баланс зовнішньої торгівлі продовольчими товарами

6. Якість і безпечність харчової продукції визначається як частка харчової продукції, виявлена як невідповідна діючим вимогам щодо якості та безпечності також окремо розраховується обсяг окремих видів харчових продуктів та сільськогосподарської сировини, що виробляється за міжнародними стандартами якості, у загальному обсязі їх виробництва; обсяги виробництва та реалізації на вітчизняному ринку органічної харчової продукції.

7. Рівень розвитку агропродовольчої сфери вимірюється за допомогою оцінки обсягів виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів, урожайності основних видів сільськогосподарських культур, продуктивності худоби і птиці, частки господарств населення у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції, рентабельності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів, фінансових результатів діяльності сільськогосподарських і переробних підприємств, а також обсягів інвестицій в агропродовольчу сферу, у т. ч. іноземних; рівень державної підтримки аграрних товаровиробників).

8. Природно-ресурсний потенціал і ефективність його використання визначається за показниками родючості земель сільськогосподарського призначення, у тому числі в розрізі окремих територій, частки деградованих земель у загальній їх структурі та рівнем розораності земель [2].

Закон України «Про основи національної безпеки» [1] визначив основні загрози продовольчій безпеці країни:

- ✦ незбалансоване споживання продуктів харчування населенням;
- ✦ низький рівень споживання продуктів тваринного походження;
- ✦ висока частка витрат домогосподарства на продукти харчування у структурі загальних витрат;
- ✦ висока диференціація вартості харчування за соціальними групами;
- ✦ низька ємність внутрішнього ринку за окремими продуктами;
- ✦ сировинний характер експорту сільгосппродукції;
- ✦ зростання цін на сільгосппродукцію на внутрішньому ринку;
- ✦ відсутність контролю за безпечністю продуктів харчування.

На думку Р. І. Тринько, стан продовольчої безпеки держави, як складової її національної та економічної безпеки, необхідно постійно контролювати за допомогою сьоми основних індикаторів, зокрема, добова енергетична цінність раціону харчування людини та забезпечення основними продуктами харчування, достатність запасів зерна у державних ресурсах, економічна доступність продуктів харчування за соціальними групами, ємність внутрішнього ринку, а також продовольча незалежність за окремими продуктами [4].

За цими критеріями рівень продовольчої безпеки України останнім часом знизився до критичної межі. За калорійністю та якісним складом раціону харчування Україна перейшла від рівня розвинених країн (3300 – 3800 ккал) до межі продовольчої безпеки (2500 ккал), а за споживанням протеїнів тваринного походження опинилася нижче цієї межі, оскільки 30% продуктів тваринництва є дефіцитні [5].

На основі аналізу індикаторів продовольчої безпеки, запропонованих експертами, можна зробити висновок про те, що деякі індикатори (сальдо зовнішньоторговельного балансу, денний середньодушовий чистий імпорту продовольства (у калоріях), оцінка середнього запасу продовольства в калоріях на душу населення на день) поки що не можуть бути використані для оцінки стану продовольчої безпеки в Україні внаслідок відсутності в системі офіційної статистики необхідної інформації.

У перспективі застосування в Україні системи індикаторів продовольчої безпеки та її підвищення до рекомендованих CFS значень дасть можливість більш чітко визначитися на державному рівні із ситуацією, яка складається у різних регіонах і в країні загалом, та своєчасно здійснити відповідні заходи щодо її покращення [4].

Формування продовольчої безпеки відбувається з урахуванням економічних інтересів та при створенні економічного механізму, який стимулює розвиток агропродовольчої сфери. Зростання її продуктивності за рахунок вітчизняної сировини дозволить отримати триєдине вирішення проблематики продовольчої безпеки.

По-перше, зростатиме фізична доступність продуктів харчування.

По-друге, відбуватиметься зростання валового внутрішнього продукту та валового регіонального продукту, що забезпечуватиме збільшення наповнюваності відповідних бюджетів та, відповідно, можливість реалізації соціальних програм, які підвищують рівень економічної доступності продовольства. Остання також може зростати за рахунок зниження цін на продукти харчування, які мають низьку цінову еластичність попиту, при умові впровадження нових виробничих технологій та стабільності цін на ресурси, що споживаються в галузі. При цьому відбуватиметься скорочення рівня диференціації у споживанні продуктів між окремими соціальними групами населення, оскільки категорії населення з низькими доходами витрачають на продукти харчування більшу частку доходів, ніж групи з середніми та високими доходами.

Для депресивних аграрноорієнтованих регіонів питання стимулювання розвитку агропродовольчої сфери має особливе значення, оскільки від його вирішення залежить стан регіонального соціально-економічного розвитку в цілому, що пов'язано зі значним позитивним мультиплікативним впливом економічного росту в агропродовольчій сфері на інші галузі економіки.

По-третє, з'являтимуться можливості для підвищення конкурентоспроможності агропродовольчої сфери, що забезпечуватиме збільшення виручки, у т. ч. експортної [6].

Отже, агропродовольча сфера може стати базовою передумовою для більш широкого розвитку всієї економіки та формування вищого рівня продовольчої безпеки. При цьому має враховуватися, що кожен наступний приріст агропродовольчого виробництва пов'язаний з необхідністю залучення несільськогосподарського капіталу, зокрема у вигляді ефективних засобів виробництва, професійного кадрового складу, розвинутої фінансової та матеріально-технічної інфраструктури та ін. [6].

ВИСНОВКИ

Розвиток агропродовольчої сфери є неодмінною передумовою поліпшення добробуту населення і прогресу всього суспільного виробництва. Основним критерієм ефективності розвитку даної сфери є стан продовольчої безпеки країни, який визначається широким спектром взаємозалежних показників (індикаторів), що систематизуються у відповідні групи. У перспективі застосування в Україні системи індикаторів продовольчої безпеки дасть можливість більш чітко визначитися на державному рівні із ситуацією, яка складається у різних регіонах і в країні загалом, та своєчасно здійснити відповідні заходи щодо її покращення.

Основними завданнями державних органів управління є своєчасне прогнозування та виявлення загроз продовольчої безпеки, мінімізація їх негативних наслідків за рахунок стратегічних запасів продовольства. Слід створити комплексну систему спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації щодо виробництва, управління запасами і постачання продовольства, якості і безпеки харчових продуктів, споживання

продовольства та харчування населення. Також необхідно сформуванню державні інформаційні ресурси у сфері забезпечення продовольчої безпеки, використовуючи сучасні засоби комунікації, а саме: Інтернет, мобільний зв'язок тощо. Також важливо організувати своєчасне інформування виробників і надання консультаційних послуг державними органами та дорадчими службами щодо державних програм підтримки галузі і схем їх реалізації, механізмів регулювання ринків сільгосппродукції [5]. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

2. Закон України «Про продовольчу безпеку України» № 8370-1 від 22.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01G.html

3. Журавков В. В. Продовольча безпека в надзвичайних ситуаціях: історичний досвід та концептуальні підходи до її забезпечення в Україні / В. В. Журавков ; Українська академія зовнішньої торгівлі. – К. : Видавництво УАЗТ, 2002. – 95 с.

4. Продовольча безпека країни: стан та перспективи зміцнення : монографія / [Р. І. Тринько (кер. авт. кол.) та ін.] ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л. : ЛьвДУВС, 2011. – 303 с.

5. Сидоренко О. Продовольча безпека України неможлива без державного регулювання АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-ekonomist.com/216-prodovolcha-bezpeka-ukrayini-nemozhлива-bez-derzhavnogo-regulyuvannya-apk.html>

6. Скидан О. В. Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики: проблеми інституціоналізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=154>

PREFERENCES

[Law of Ukraine "on fundamentals of national security of Ukraine", No. 960-IV from 19.06.2003.]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

[Law of Ukraine "On Food Security of Ukraine", No. 8370 from 22.12.2011]. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01G.html

Zhuravkov, V. V. *Prodovolcha bezpeka v nadzvychaynykh sytuatsiiakh: istorychnyi dosvid ta kontseptualni pidkhody do ii zabezpechennia v Ukraini* [Food safety in an emergency: historical experience and conceptual approaches to its system in Ukraine]. Kyiv: Vidavnitstvo UAZT, 2002.

Trynko, R. I. *Prodovolcha bezpeka krainy: stan ta perspektyvy zmitsnennia* [Food security country: State and prospects of strengthening]. Lviv: LvDUVS, 2011.

Sidorenko, O. "Prodovolcha bezpeka Ukrainy nemozhлива bez derzhavnogo rehuliuвання АПК [Food security is impossible without State regulation of AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX]." <http://ua-ekonomist.com/216-prodovolcha-bezpeka-ukrayini-nemozhлива-bez-derzhavnogo-regulyuvannya-apk.html>

Skidan, O. V. "Prodovolcha bezpeka iak priorytet ahrarnoi polityky: problemy instytutsionalizatsii [Food security as a priority agricultural policy: problems instytutsionalizatsii]." <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=154>